

Una vegada més Marià Ribas i Bertran ens ofereix dades del patrimoni cultural mataroní perdut. De la seva mà, amb les seves paraules i amb els seus dibuixos, coneixem els antics esgrafiats mataronins.

Els esgrafiats barrocs eren imatge de la ciutat, imatge que caldria restaurar i recuperar.

ANTICS ESGRAFIATS DE MATARÓ

La bellesa, la qualitat i els bells dibuixos esgrafiats que broden els panys llisos de les façanes com a complement d'una modesta arquitectura popular, són tan atractius que fins i tot poden ésser motiu d'admiració de qualsevol desprevingut espectador. Formen una suggerent combinació al costat de brancals i llindes de pedra vista, portes i finestres de bona fusteria, de sortides cornises, moltes vegades formades de rajola i teula.

Mataró havia tingut molts esgrafiats a les façanes. Actualment en resten ben pocs. Són com un record que es desdibuixa al mateix compàs que ho fan els edificis, testimoni d'una antiga i senzilla esplendidesa. Però en contemplar-los ens envaeix una certa melanconia, perquè marquen el sentiment d'una època, com a única petjada d'un somni que té indefinible poder de seducció.

L'esgrafiats és una tècnica molt vella i de diverses aplicacions. En èpoques antigues fou emprat en objectes de ceràmica i porcellana, en la decoració de vidres luxosos, en relleus i escultures, en la part ornamental d'alguns retaules... Els vells terrissers mataronins havien decorat moltes peces amb dibuixos de colors fent servir la trepa, però també utilitzaven l'esgrafiats en l'embelliment de gerros, plats i plates; després d'haver banyat les peces amb engalba, dibuixaven la decoració amb punxó, enfonsant les ratlles i eliminant el blanc, tot fent destacar el color roig de l'argila, que en la cuita quedava plena de vernís.

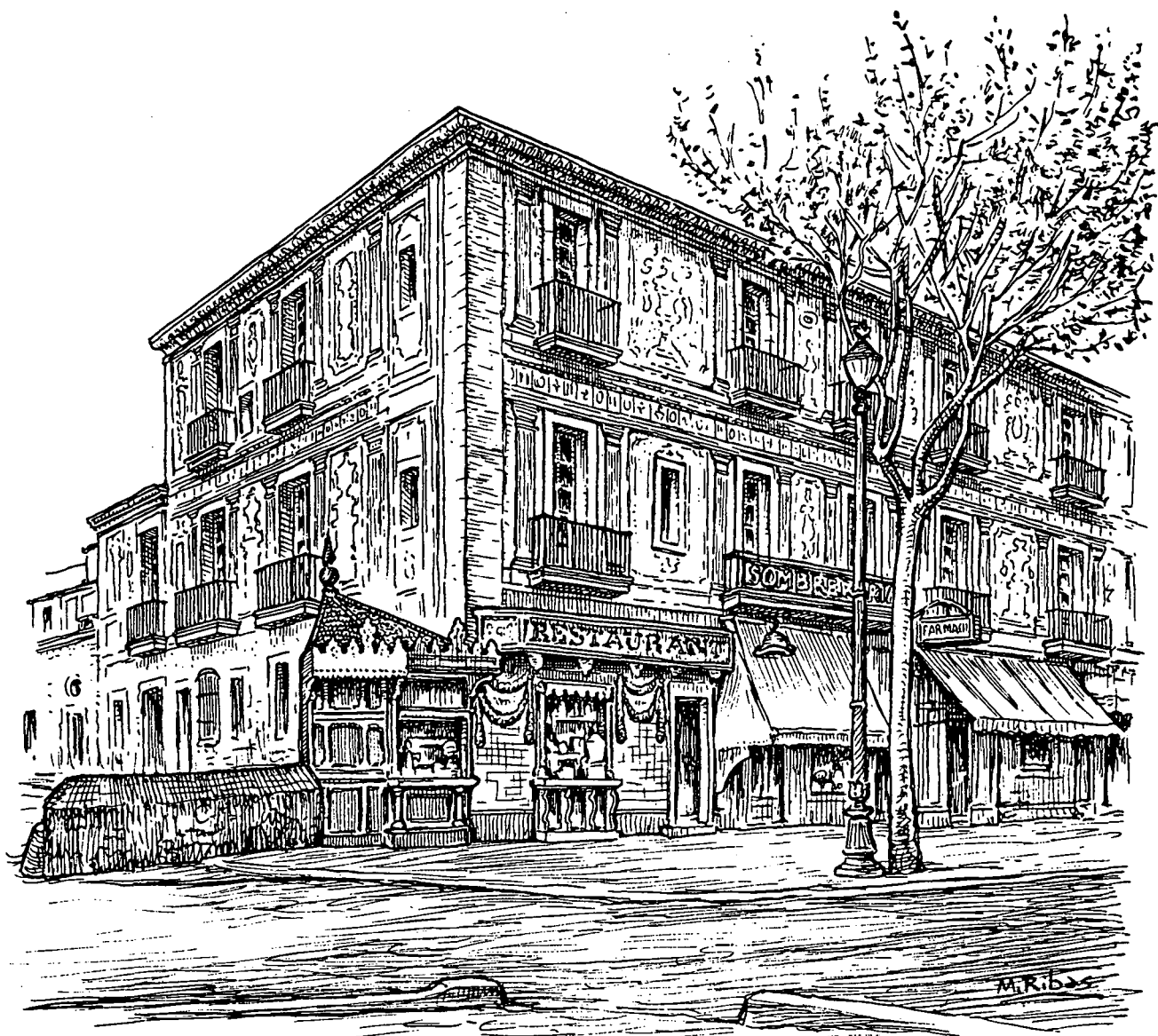
La tècnica de l'esgrafiats aplicat a les façanes és també molt antiga. Per a fer un esgrafiats, en primer lloc, calia dibuixar el motiu a mida natural en un paper. Després, amb una agulla s'havien de

punxar les ratlles per tal de calcar-lo o, millor dit, estragir-lo al damunt de la paret on s'havia de fer la decoració. Prèviament, aquesta paret s'havia arrebossat totalment amb calç i sorra fina, barrejada amb pols de pintura d'un color terrós fosc. Sobre aquest primer arrebossat en les parts on s'havia d'esgrafiats, es sobreposava una lleugera capa de calç tenyida amb ocre o terres d'entonació clara per tal de matar la blancor massa estrident de la calç. Damunt d'aquesta capa s'estrugia el dibuix i, un cop realitzada aquesta operació, amb una eina tallant es gratava aquesta última capa, deixant veure en part la capa anterior, resseguint i determinant els contorns tot eliminant la calç sobrerera. Amb un punxó es perfilaven les ratlles i es feien ombrejats del motiu, igual que si es dibuixessin. El gruix de les ratlles permetia destacar més o menys, o contrastar les figures, i els foscos les feien ressaltar, combinant-ho tot amb la profunditat.

La tècnica actual de l'esgrafiats és la mateixa, encara que els antics materials han estat substituïts per altres de més moderns. Els nous colorants tenen també moltes més possibilitats de cara a la vistositat.

Durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX la major part de les façanes mataronines eren decorades amb pintures i esgrafiats. Aquests tenien l'avantatge d'ésser més resistents a la intempèrie que la pintura, que anava desapareixent lentament.

L'esgrafiats és utilitzat també durant el Modernisme i en èpoques posteriors. Destacats arquitectes —aquí ens plau recordar dos bons amics mataronins, Josep Puig i Cadafalch i Josep Goday

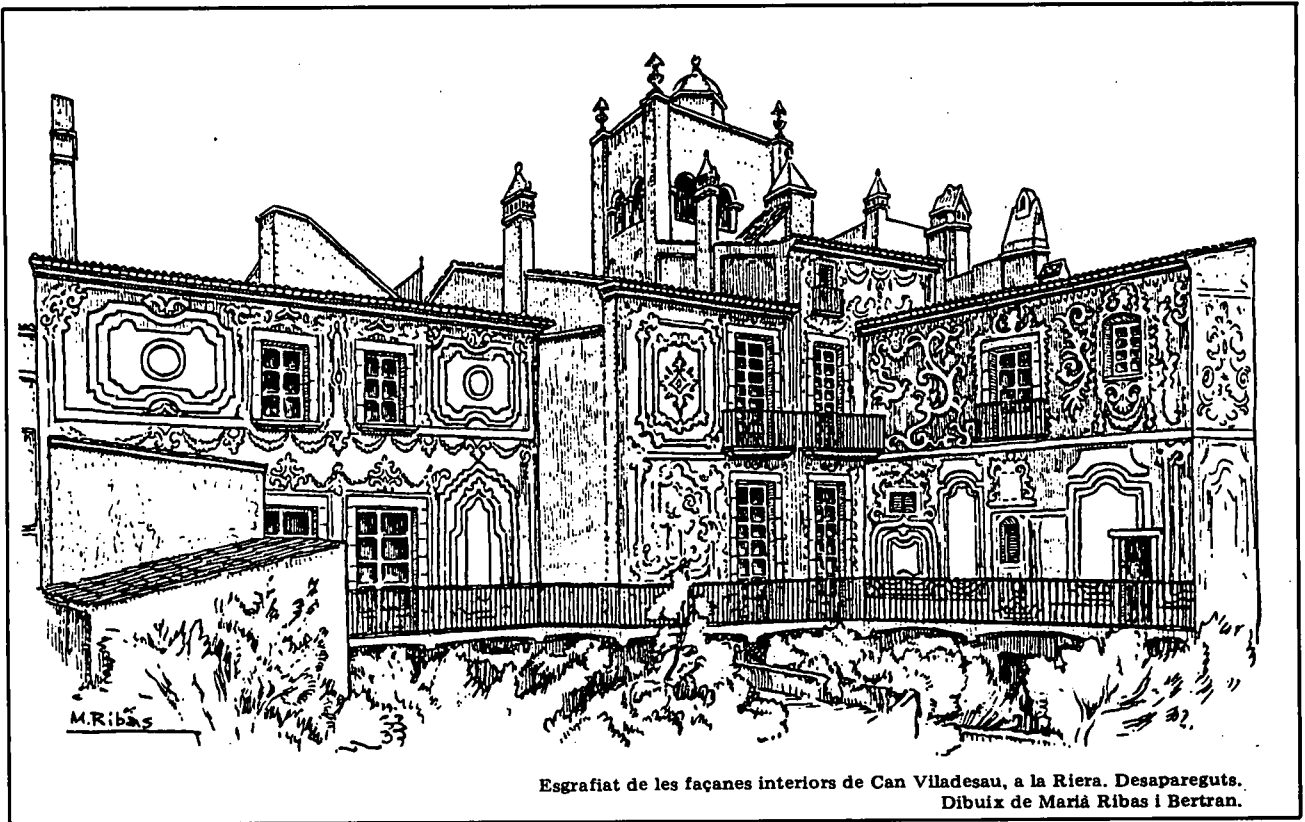
Esgrafiats de Can Boet a la cantonada de la Riera amb la muralla de Sant Llorenç. Desapareguts.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

i Casals— adoptaren l'esgrafiats per tal de brodar unes façanes de gust exquisit i personalitat pròpia, introduint-lo amb justesa al costat de belles escultures, aplicacions de ceràmica decorativa, ferros treballats artísticament, i molts altres elements arquitectònics de bon gust.

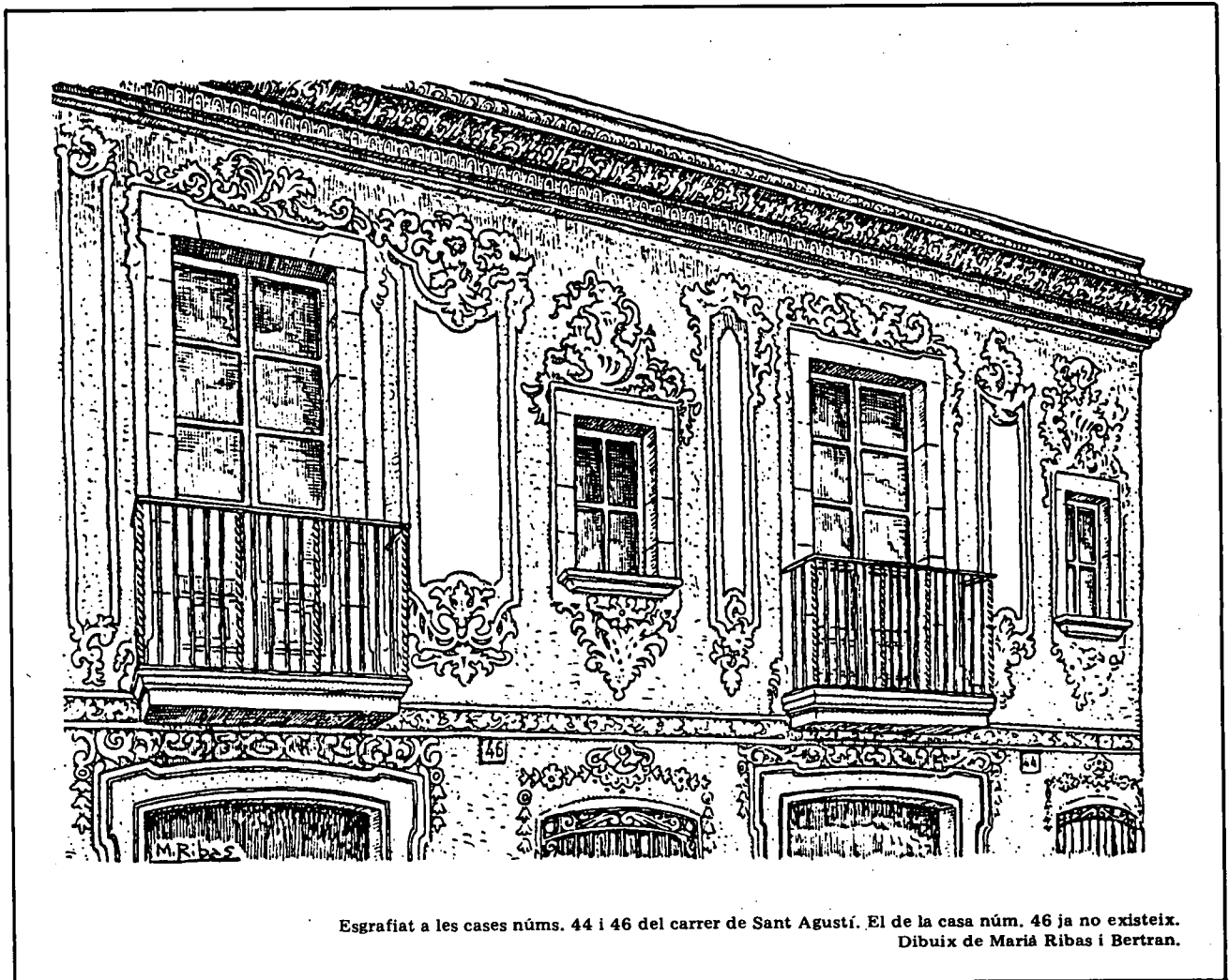
Volem aquí fer una observació sobre els esgrafiats de la capella mataronina de Sant Simó, per a evitar possibles confusions. Els esgrafiats de Sant Simó són totalment moderns, executats en la primera restauració del temple, després de la passada guerra civil. Foren executats per un altre amic nostre, Ferdinandus Serra, artista que aprengué la tècnica en la restauració de l'antiga Casa dels Velers de Barcelona, que fou pròpia del Gremi de l'Altar Major de la Seda, i que és autor de molts altres esgrafiats.

Hem fet una breu al·lusió als esgrafiats moderns, però volem tornar al nostre primer propòsit de referir-nos als vells esgrafiats que encara subsisteixen en algunes façanes mataronines i de fer-ne reviure alguns d'altres que ja no existeixen, però que havíem conegut, dels quals vàrem treure apunts del natural, més o menys afortunats, però que en aquesta ocasió serveixen per a documentar gràficament el que diem. Fa temps que ens vàrem sentir atrets pels esgrafiats i intentàrem d'estudiar-los com a mostra important d'art popular.

La nostra investigació, des del punt de vista històric, fou temps perdut. Però ens serví per a arribar a la conclusió que el mateix esgrafiats era un veritable document. Perquè amb la seva expressió ens indica i ensenya una tècnica senzilla, sense complicacions, a l'abast tant del petit artesà com

Esgrafiats de les façanes interiors de Can Viladesau, a la Riera. Desapareguts.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats a les cases núms. 44 i 46 del carrer de Sant Agustí. El de la casa núm. 46 ja no existeix.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

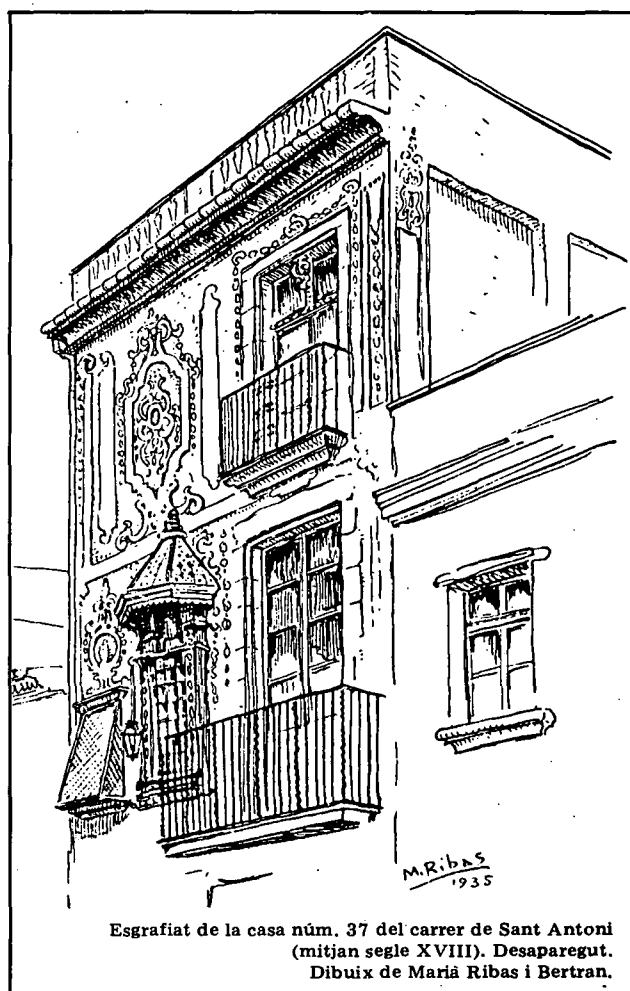
de l'artista més intel·ligent, ens assenyala solucions per a problemes de composició i perquè en les diferents temàtiques i ornamentacions hi trobem ben definida la personalitat dels autors.

També vàrem comprovar que, a vegades, l'estil de la decoració esgrafiada no coincidia amb les èpoques de construcció dels edificis. El fet ens va fer entendre que l'esgrafiador, moltes vegades, mantenia patrons vells, perquè era incapaç de crear-ne de nous, cosa que explica la presència repetida d'elements purament barrocs en edificis neoclàssics, elements repetits o copiats d'edificis d'època anterior. Hem de reconèixer que l'esgrafiador no sempre sabia dibuixar. Però és molt clar que generalment sabia copiar i interpretar esgrafiats existents, perquè era bon coneixedor de l'ofici i, ordinàriament, treballava a la perfecció. Hem comprès també que l'esgrafiador, quan es trobava en el cas d'haver d'executar treballs de categoria superior als propis recursos, no dubtava d'encarregar els models i els patrons a algun artista coneixedor dels estils i de la tècnica.

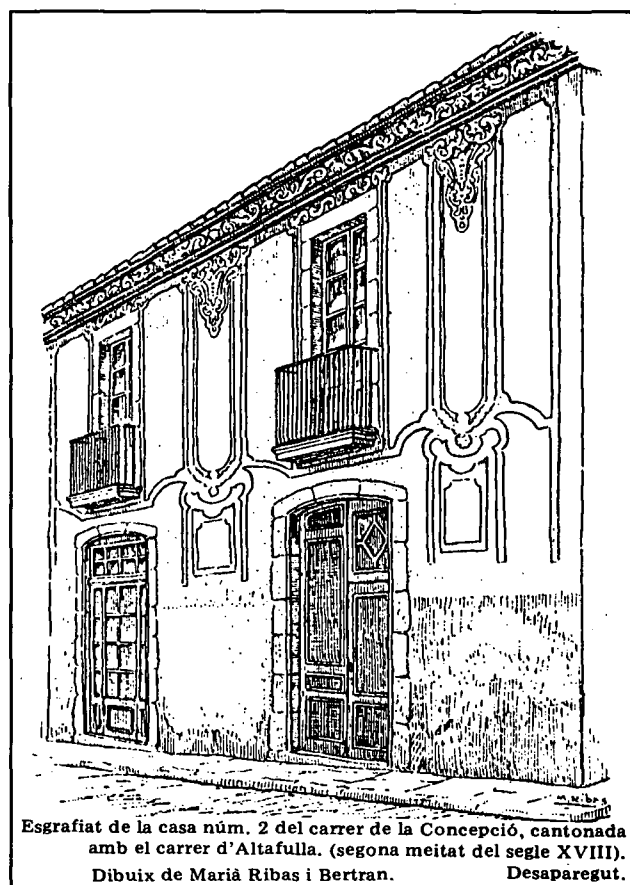
Amb el temps s'intentà de fer esgrafiats de colors, tenyint la calç, però l'esgrafiador hagué de renunciar a la modalitat, perquè no sabia pintar. De Mataró només coneixem dues mostres acolorides. Una, ja desapareguda, era a la casa número 300 del Camí Ral; l'altra encara es pot veure a la casa número 27 del carrer de Sant Joaquim.

La temàtica normalment interpretada per l'esgrafiador consistia en ornamentacions abarrocades, amb moltes corbes i espirals lligades amb fullaraca, plafons formant grans medallons, gerros amb flors i fruites, i garlandes en abundància. Amb el pas del temps evoluciona vers plafons simplificats, sanefes discretament decorades, requadres amb cantoneres historiades, i poques vegades figures mitològiques i anagrames. Les tendències ornamentals dels Lluïsos XV i XVI francesos i l'entrada del neoclassicisme incorporaran als esgrafiats pilastres dòriques, frisos i balustrades.

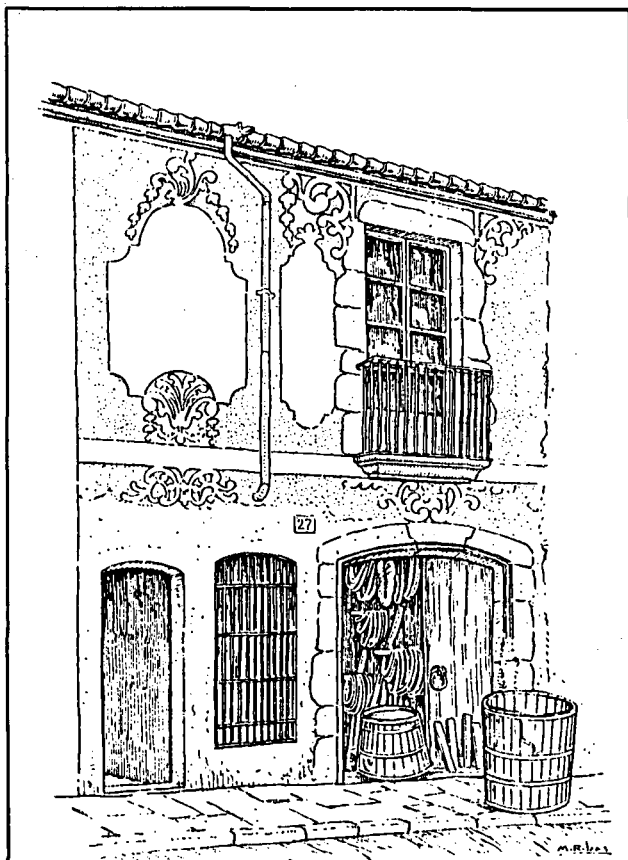
Sempre hem vist les façanes esgrafiades només des del nivell de primer pis fins a la barana del terrat o teulada. L'arquitectura de les cases, majoritàriament amb un o dos pisos, deixava bons espais de paret llisa entre les obertures emmarcades amb brancals i llindes de pedra, i amb poques motlures i una absència gairebé total d'elements escultòrics de pedra treballada. Per enriquir els espais llisos de paret, s'omplien de temes decoratius pintats o esgrafiats. Els casals només es diferenciaven de les cases més humils per la seva grandària; la decoració, però, era normalment de la mateixa categoria. No totes les cases podien tenir esgrafiats

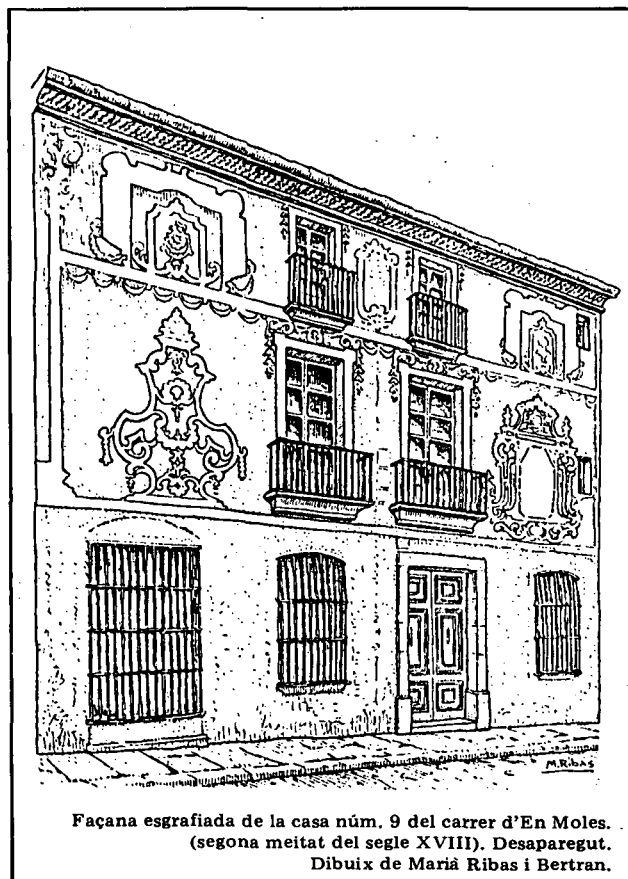
Esgrafiats de la casa núm. 37 del carrer de Sant Antoni (mitjan segle XVIII). Desaparegut.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats de la casa núm. 2 del carrer de la Concepció, cantonada amb el carrer d'Altafulla. (segona meitat del segle XVIII).
Dibuix de Marià Ribas i Bertran. Desaparegut.

Esgrafiats de la casa núm. 27 del carrer de Sant Bonaventura.
(mitjan segle XVIII). Desaparegut.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Façana esgrafiada de la casa núm. 9 del carrer d'En Moles.
(segona meitat del segle XVIII). Desaparegut.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

de composicions complicades, que sempre tenien caire de més distinció. Però es prodigaren uns models a l'abast de tothom, amb dibuixos simplificats que repetien un sol element, ben ordenat.

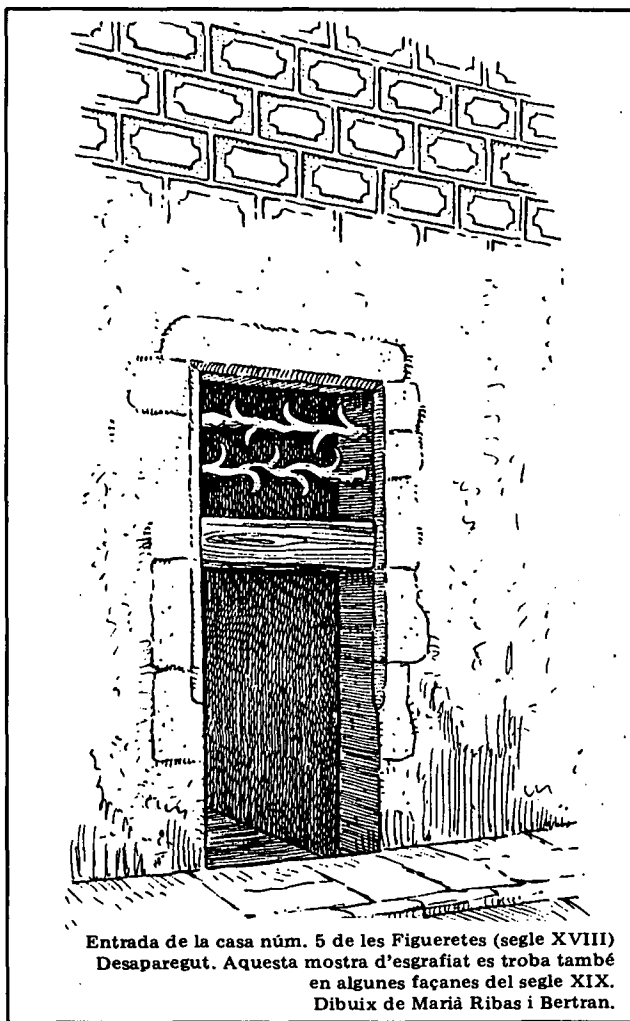
No hem trobat notícies documentals referents als esgrafiadors mataronins, però ens consta que els de Barcelona eren erigits en confraria. Raimon Casellas en *Els últims barrochs de Barcelona* ens dóna notícies interessants dels gremis. Per ell sabem que la uniformitat corporativa i el mercantilisme produïren grans rivalitats entre els diferents oficis. A finals del segle XVI s'originaren lluites entre pintors d'estampes i impressors i entre pintors retaulers, que encara practicaven l'antiga tècnica de la pintura sobre fusta, amb dauradures i estofats, i els pintors que treballaven sobre tela, dits cortiners. També hem d'esmentar que l'any 1650, en la confraria dels estofadors, dauradors, esgrafiadors i encarnadors, sorgiren divergències entre dauradors i estofadors, a partir de les quals s'hagué d'aprovar una nova reglamentació que, malgrat tot, no afavorí la inspiració artística.

No coneixem el nom de cap d'aquells artistes esgrafiadors, mataronins, perquè no signaven les obres. Tampoc no consta la professió en les relacions d'oficis gremials. Injustament els podem imaginar com la gent més humil del poble, complint inconscientment la missió que la història els havia marcat. Hem recercat aquesta humanitat en les pròpies obres, examinant el petit detall tècnic, rastrejant el pas de l'eina guiada per les seves mans. Hem procurat descobrir el traç del llapis que serví de pauta. No hem sortit de l'anònim, però els artistes s'han fet presents com si els tinguéssim al costat:

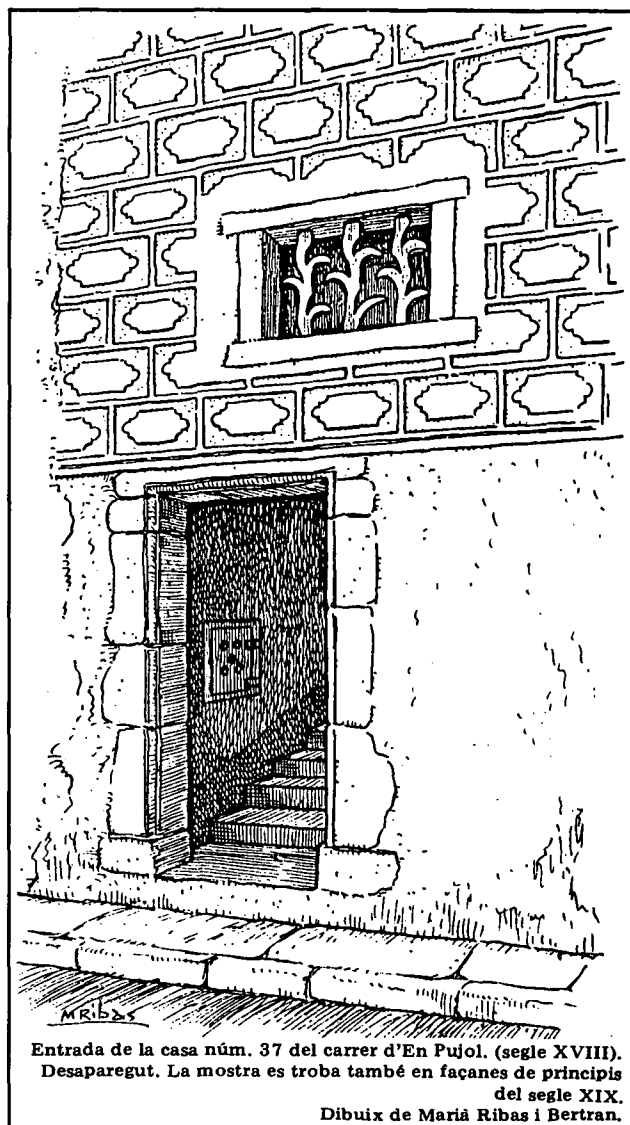
Hem vist les obres cobertes de la vestimenta que li han posat la pols i la patina després de tants anys de sofrir la intempèrie, però hem comprès els diferents artistes anònims que hi posaren el cor i les obres d'art encara el guarden, perquè ben poques coses d'aquest món el poden guardar tan bé com les obres d'art.

No inventaven res de nou, perquè ja en tenien prou interpretant i compaginant fórmules establertes i a l'abast, però tenien l'habilitat de centrar-les en la seva intel·ligència i la destresa d'executar-les amb la vista i les mans.

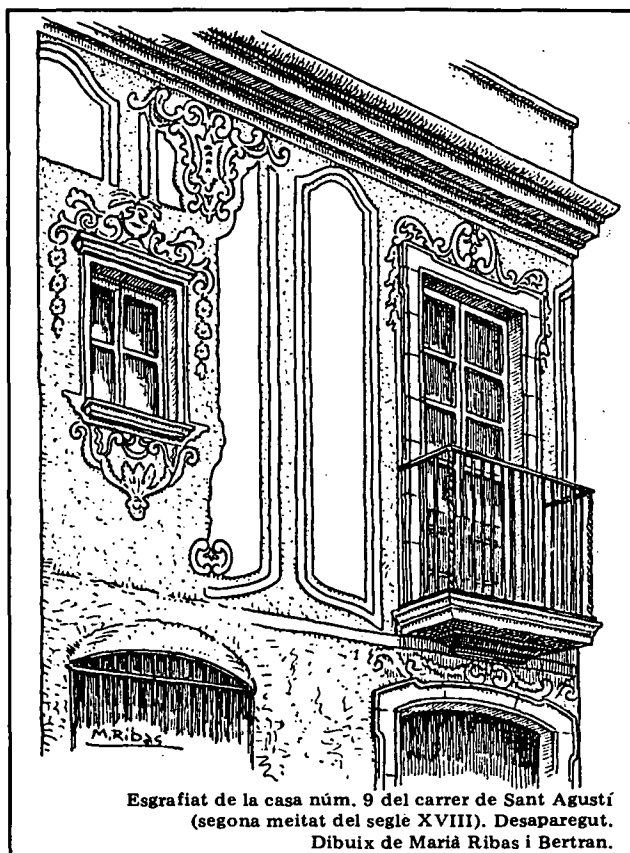
Es servien d'uns elements arquitectònics clàssics, disposant-los amb correcció i hi afegien tots aquells altres que consideraven necessaris en cada moment, d'acord amb les sensacions del seu esperit i la visió de la naturalesa. Les seves creacions no són més que combinacions i ordenacions d'uns

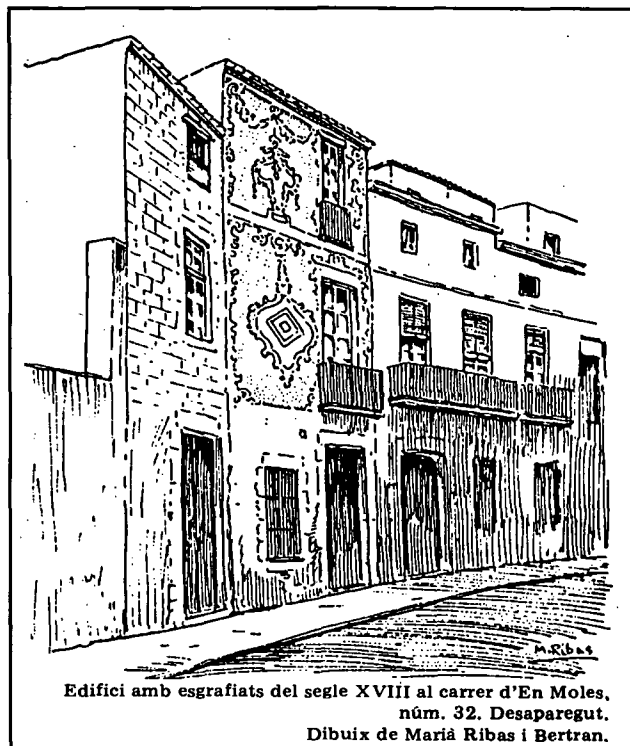
Entrada de la casa núm. 5 de les Figueretes (segle XVIII)
Desaparegut. Aquesta mostra d'esgrafiats es troba també
en algunes façanes del segle XIX.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

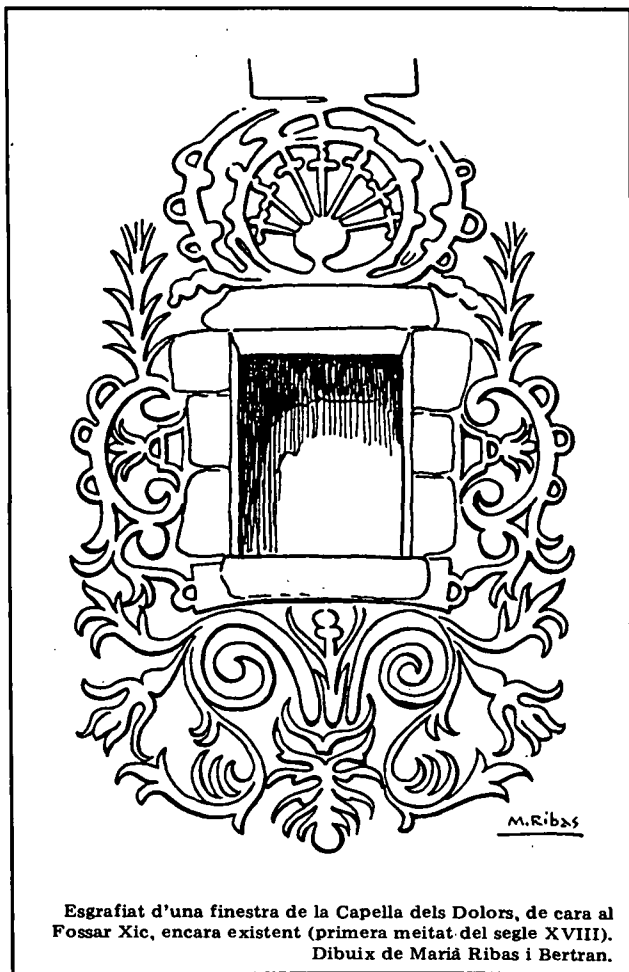
Entrada de la casa núm. 37 del carrer d'En Pujol. (segle XVIII).
Desaparegut. La mostra es troba també en façanes de principis
del segle XIX.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiat de la casa núm. 9 del carrer de Sant Agustí
(segona meitat del segle XVIII). Desaparegut.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

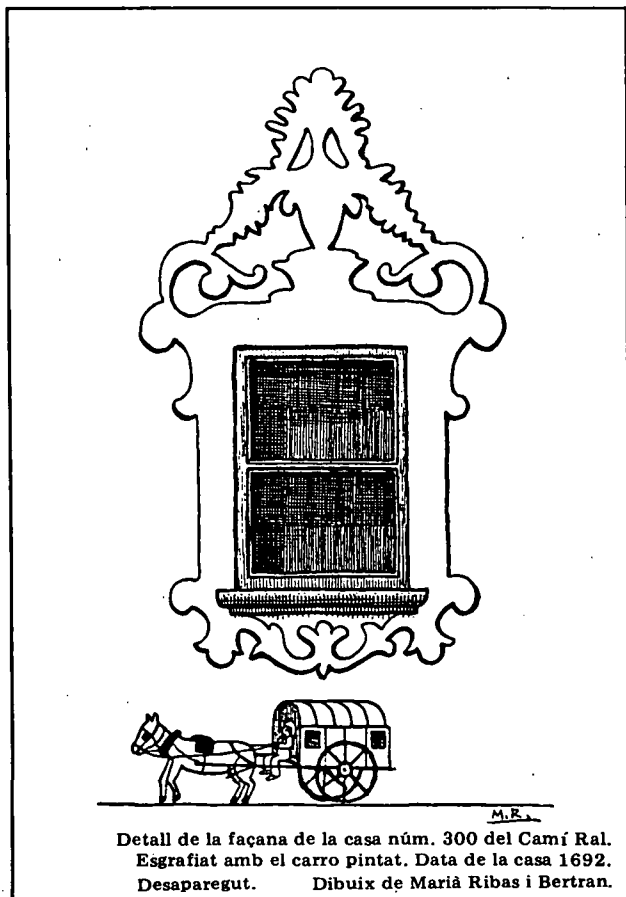
Edifici amb esgrafiats del segle XVIII al carrer d'En Moles,
núm. 32. Desaparegut.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats d'una finestra de la Capella dels Dolors, de cara al Fossar Xic, encara existent (primera meitat del segle XVIII).
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

temes que recollien de les coses que ens envolten. Les desenvolupaven amb la tècnica que els era pròpia, expressada sense vacil·lacions, amb línies segures, valors i relacions de tons. Eren el seu llenguatge, que entenia tothom com si es tractés de paraules, perquè era estret d'unes sensacions familiars a tots.

Els esgrafiats amb composicions arquitectòniques no foren els més abundants, però els hem vist, combinant les columnetes i frisos de l'ordre dòric, en les primeres cases de la Riera, des de la cantonada de la muralla de Sant Llorenç, que han estat recentment destruïts. Al carrer de Barcelona número 38, també es veuen pilastres estriades i frisos, encara que es troben a les acaballes de la seva existència. Plafons sensiblement arquitectònics, combinats amb motius ornamentals existeixen al carrer d'En Molas número 9, i els de la casa número 32 del mateix carrer foren destruïts fa alguns anys. Altres existeixen en unes cases del carrer de Sant Joaquim, entre els números 15 i 19, que a l'origen comprenien cinc còssos, però que avui en dos d'ells ja no existeix l'esgrafiats. Té un cert interès el de la casa número 27 del mateix carrer, per tractar-se d'una decoració que no es troba en altres llocs i que, tot i la seva modèstia, té un interessant plafó que ostenta una al·legoria de l'orde caputxí.

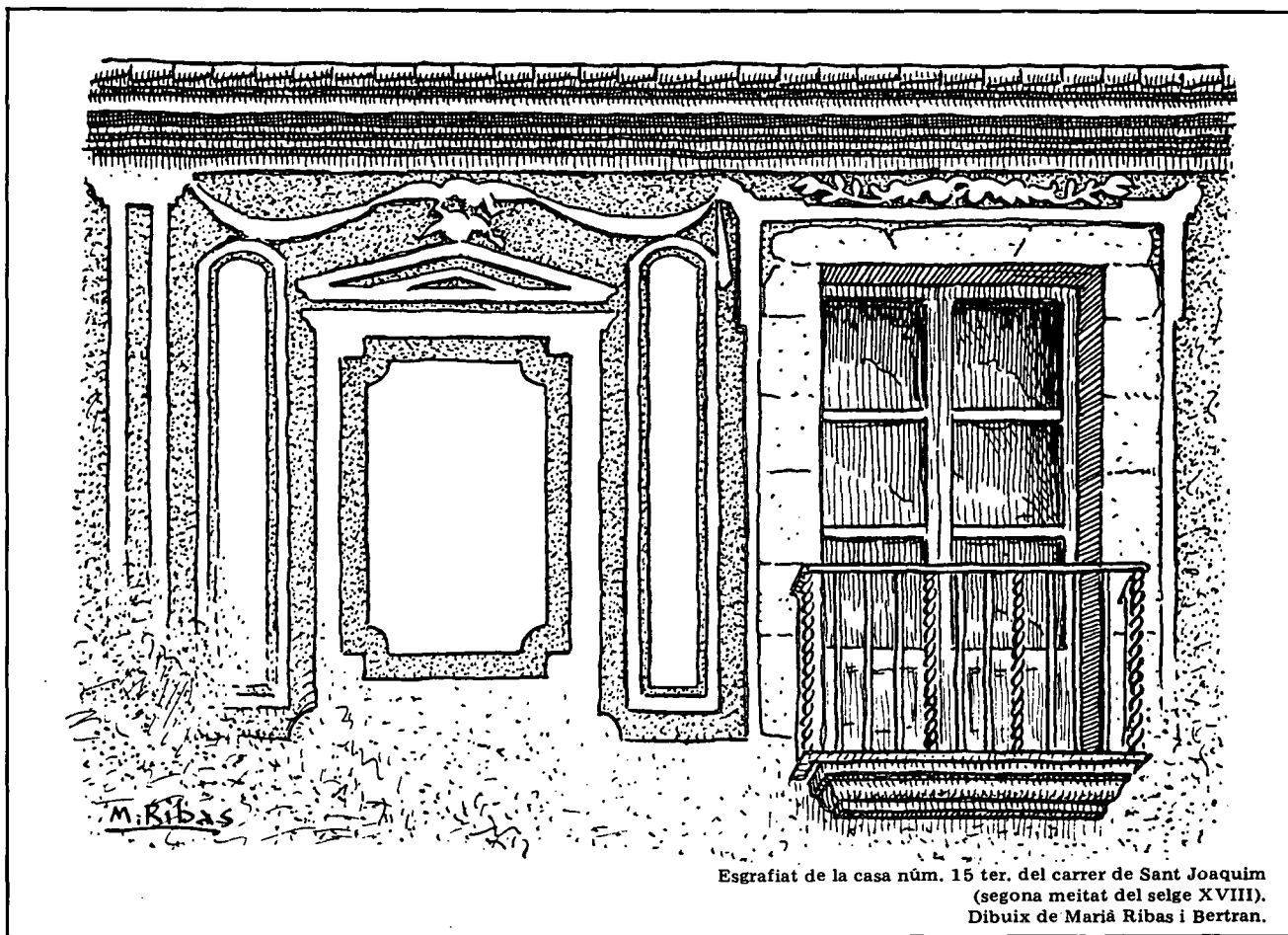

Detall de la façana de la casa núm. 300 del Camí Ral. Esgrafiats amb el carro pintat. Data de la casa 1692. Desaparegut. Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

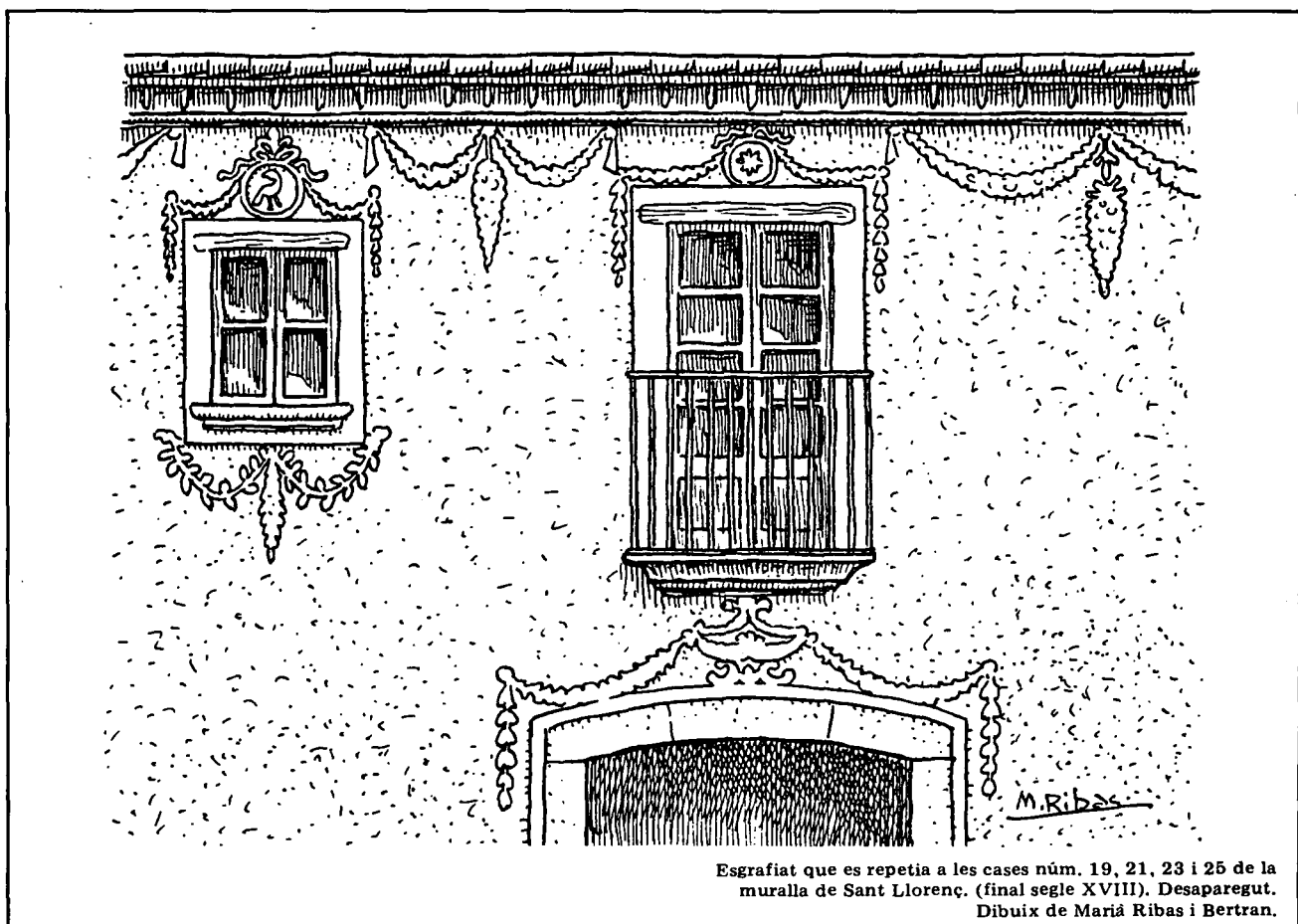
El carrer de Sant Agustí fou molt afortunat per tenir rics esgrafiats que combinaven plafons amb abundants ornamentacions de remarcable interès. Volem esmentar concretament els existents a la casa número 44. També els de la número 46, desgraciadament no existents. També foren destruïts els de les cases número 6 i 9, que tenien un remarcable interès; volem deixar anotat que, aquests dos darrers, eren fets amb el mateix patró, però que la distribució de les dues façanes obligà a canviar l'ordre dels plafons. Un altre exemplar similar era al carrer de la Concepció, número 2, que comprenia dos còssos; la casa és actualment reformada amb la pèrdua de la decoració esgrafiada.

Del carrer de Sant Antoni volem assenyalar la pèrdua de dos esgrafiats: un en la casa número 69, que tenia la cornisa i un fris decorat, a més d'un esplendorós requadre amb rombe central, i l'altre en la casa número 37 de molt interès, del qual adjuntem l'apunt.

A la muralla de Sant Llorenç, quatre cases de baix i pis tenien una senzilla decoració de medallons de flors en les obertures del pis i una llarga renglera de garlandes, de més vistositat i penjolls, seguia tot el llarg de les cases. Eren les assenyaldes des del número 19 al 25.

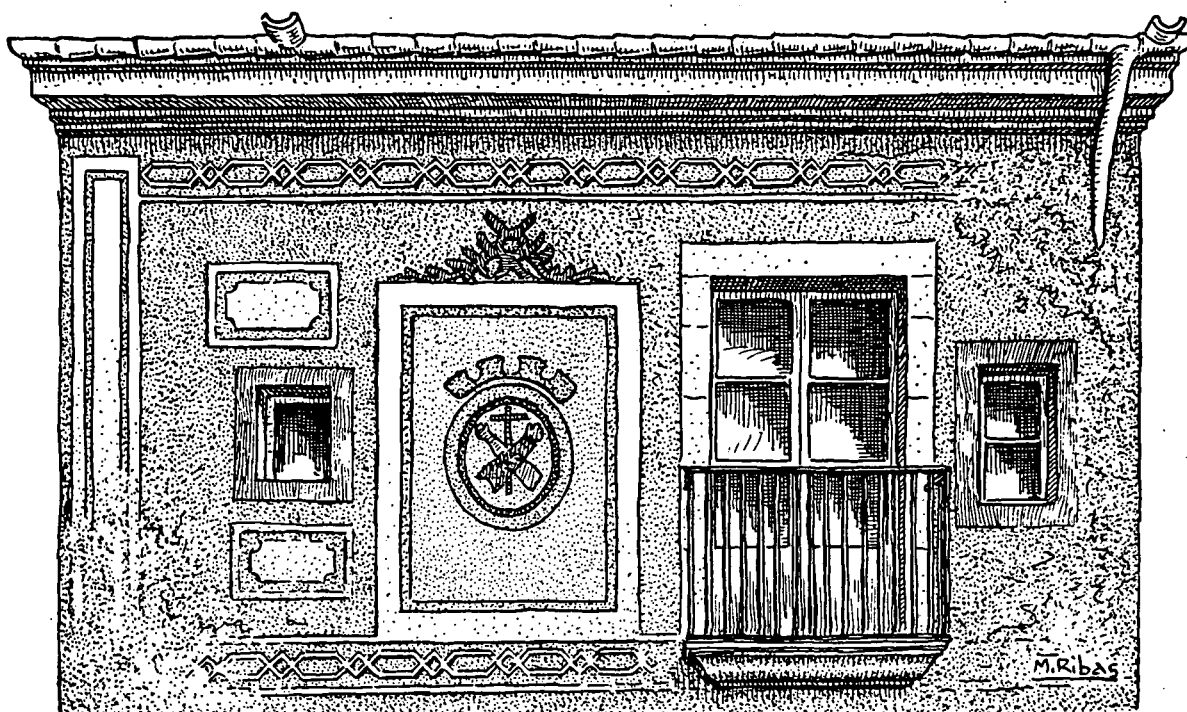

Esgrafiats de la casa núm. 15 ter. del carrer de Sant Joaquim (segona meitat del segle XVIII). Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats que es repetia a les cases núm. 19, 21, 23 i 25 de la muralla de Sant Llorenç. (final segle XVIII). Desaparegut. Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats de la casa núm. 27 del carrer de Sant Joaquim. Encara existent, és l'únic esgrafiats pintats que es conserva. El plafó representa l'escut dels Pares Caputxins (segona meitat segle XVIII).
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Les façanes interiors de les cases també foren esgrafiades en algun cas. El seu atractiu lligava perfectament amb la senzilla poesia de la jardineria casolana. Adjuntem el dibuix de l'esgrafiats interior de l'antiga Casa Viladesau, a la Riera.

Referent als esgrafiats que havien existit a les masies podem dir que, dissortadament, ja no en queda res. Els últims que havíem vist amb admiració foren els de Can Peramàs, destruïts l'any 1960. Els recordem amb nostàlgia perquè eren uns dels de millor bellesa. Eren d'estil barroc, com tot l'edifici. Omplien totalment la façana principal. Tenien una sèrie d'elements decoratius, perfectament ordenats, que combinaven uns requadres que emmarcaven unes figures mitològiques interpretades amb molta correcció. Anys abans de la seva destrucció, l'edifici quedà abandonat; les hores s'enfilaren per les parets i la vegetació escabellada, barrejada amb els arbres de l'antic jardí, s'ensenyorí de l'entorn. Per això no poguérem obtenir la documentació gràfica abans de la pèrdua inevitable i ens haguérem de conformar fotografiant petits aspectes parcials de la decoració i del mateix edifici ofegat per la vegetació.

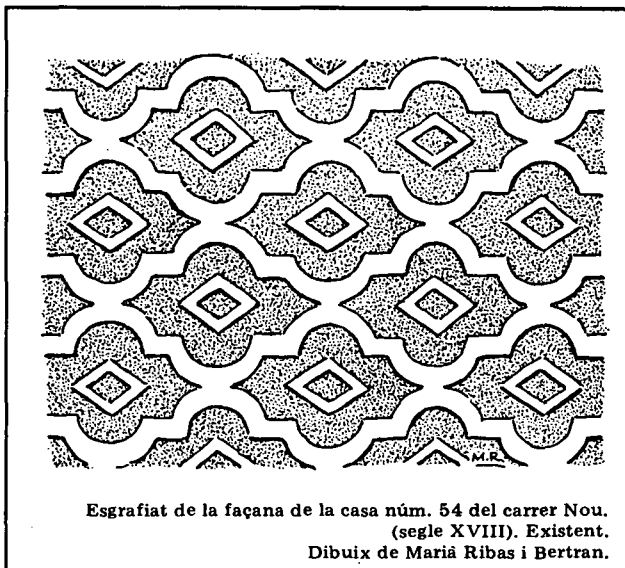
En conjunt la nostra ciutat posseïa un bé de Déu d'esgrafiats. Les il·lustracions que presentem en són una petita mostra. Hem volgut també incorporar-hi aquelles que repeteixen ordenadament un

sol tema, estès a la totalitat de la façana. Esgrafiats d'aquesta mena es conserven encara avui en algunes cases del segle XVIII o principis del segle XIX.

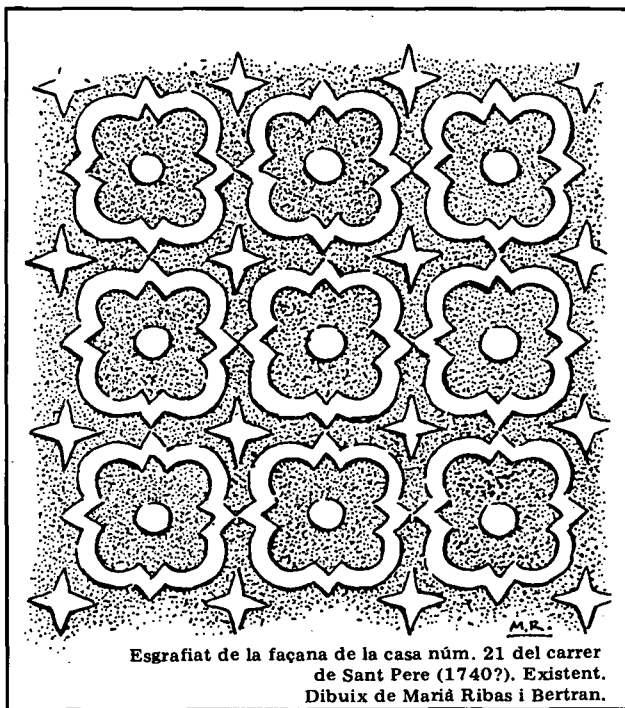
L'esgrafiats barroc trobà la forma adequada per a adaptar-se al gust del temps. Fou una de les moltes manifestacions d'art popular que naixeren dintre l'ambient del segle XVIII i continuaren en la primera meitat del XIX, arrelant profundament en la vida ciutadana.

Actualment la ciutat de Mataró està sofrint un canvi total i un desenvolupament intens, fets que contribueixen a la pèrdua o a la valoració, de les antigues construccions. Però cal no oblidar que la reconstrucció d'obres destruïdes és impossible. Per això volem deixar el record dels antics esgrafiats, documentant-los gràficament fins allà on ens és possible.

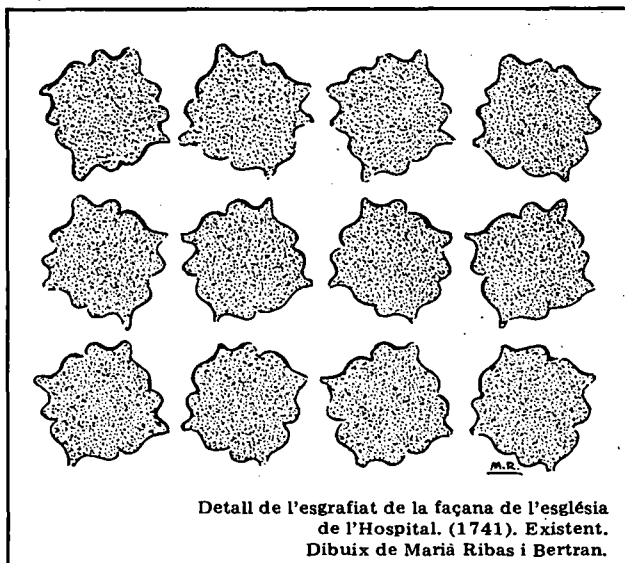
Entenem que l'esgrafiats, que tantes façanes havia embellit amb dibuixos que eren delícia per a la vista i goig de contemplació, ha estat sempre testimoni explícit i ha reflexat la vida de la població amb una claredat que no podrien donar altres descripcions. Els que avui encara es conserven tenen el color que sols el temps pot donar i, si no es restauren, el mateix temps els conduirà a la mort, després d'una lenta agonia i tindran el destí dissortat dels millors que havia tingut Mataró, dels

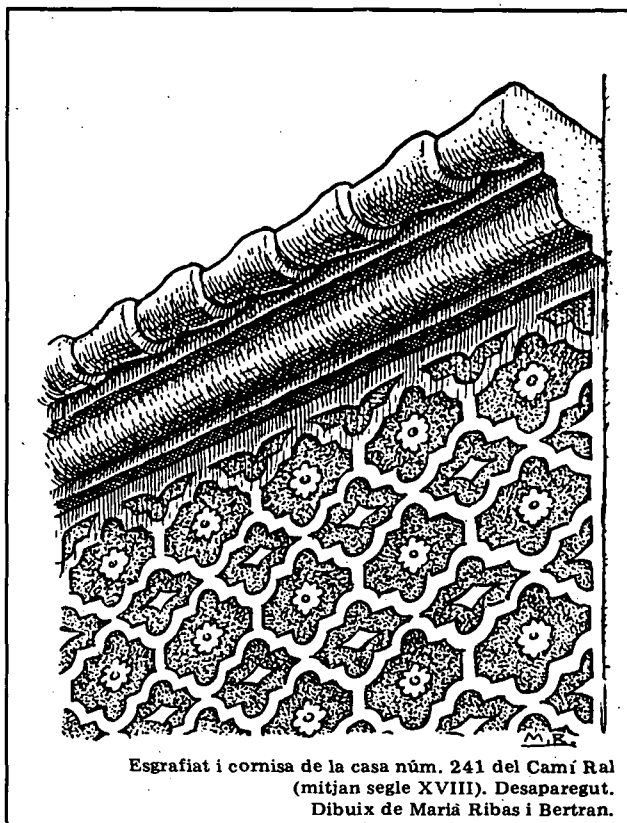
Esgrafiats de la façana de la casa núm. 54 del carrer Nou.
(segle XVIII). Existents.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats de la façana de la casa núm. 21 del carrer
de Sant Pere (1740?). Existents.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Detall de l'esgrafiats de la façana de l'església
de l'Hospital. (1741). Existents.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Esgrafiats i cornisa de la casa núm. 241 del Camí Ral
(mitjan segle XVIII). Desapareguts.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

quals ens dol de no tenir-ne els apunts que podrien valorar aquestes ratlles.

Hem parlat de la pèrdua d'esgrafiats motivada pel pas del temps, que és factor inevitable i que irremissiblement ho esborra tot, amb el seu treball implacable, de nit i de dia. Però per altra part cal no oblidar la fatalitat dels homes que fan i desfan els pobles. Aquí el meu pensament va dirigit als homes del temps que vindrà, que ens succeiran, perquè coneguin què eren i què representaven els valors històrics i arqueològics que han estat destruïts modernament en la nostra ciutat, i també tot allò que contenen les nostres esglésies i els convents que, com santuaris de la cultura custodiaven abundants obres artístiques i històriques. Coses totes elles que els homes que vindran no coneixeran mai del tot i, per tant, mai no sabran com era tot el que la nostra ciutat ha perdut.

Marià Ribas i Bertran